

Onderwijszorgboerderijen voor leerlingen die op school dreigen uit te vallen

Kunnen zorgboerderijen van betekenis zijn voor leerlingen die in het onderwijs dreigen uit te vallen? In het *Programma Buiten Gewoon Leren* heeft de onderwijszorgboerderij een goede samenwerking opgebouwd met het onderwijs. We presenteren de resultaten van verkennend onderzoek naar werkzame elementen en resultaten van onderwijs-zorgprogramma's op zorgboerderijen. En we geven een doorkijkje in het verdiepende onderzoek dat op dit moment

Het aantal thuiszitters blijft hoog. Vooral leerlingen met ernstige sociaal-emotionele problemen (zoals internaliserende en externaliserende problemen, aandachtsproblemen, autisme) of problematische thuissituaties lopen kans op uitval. Deze leerlingen zijn gebaat bij persoonlijke aandacht en een prikkelarme omgeving, waarin zij zich gekend en gezien voelen (Van Binsbergen e.a., 2019). Voor sommige leerlingen is zelfs de speciale school nog te prikkelrijk of het lesprogramma niet passend (Rutgers e.a., 2019). Voor een deel van de leerlingen in het primair en voorgezet onderwijs werkt een schoolse omgeving soms contraproductief. Zonder maatwerk bestaat het risico dat deze kinderen volledig uitvallen uit het onderwijs, terwijl zij in een andere context en omgeving wél tot ontwikkeling en leren kunnen komen.

Onderwijszorgboerderijen

Een van de mogelijkheden om leerlingen passend onderwijs te bieden buiten de schoolse omgeving, is de onderwijszorgboerderij. Een onderwijszorgboerderij biedt leerlingen die dreigen uit te vallen een plek op een niet-schoolse boerderijsetting. Op onderwijszorgboerderijen krijgen leerlingen in een groene omgeving een com-

binatie van onderwijs en zorg. Het doel is dat leerlingen zich weer gaan ontwikkelen, weer leerbaar worden en terugstromen naar het onderwijs. Onderwijszorgboerderijen zijn een succesvol, in de praktijk ontwikkeld voorbeeld van het overbruggen van onderwijs en zorg in een kleinschalige, prikkelarme omgeving.

Buitengewoon Leren!

Een eerste verkenning bij verschillende onderwijszorgboerderijen in Nederland laat positieve resultaten zien (Hassink e.a., 2020; Veen & Pijpker, 2020). Dit is met name zichtbaar op sociaal-emotioneel gebied: leerlingen krijgen meer zelfvertrouwen, vertonen minder probleemgedrag en voelen zich gelukkiger. Leerlingen, begeleiders en leerkrachten geven aan dat de afwisseling van onderwijs en werkzaamheden op de boerderij, contact met dieren en vrijere activiteiten in de buitenlucht belangrijke ingrediënten zijn. Leerlingen kunnen dankzij die wisselende en diverse activiteiten in een niet-schoolse omgeving weer positieve ervaringen opdoen. Door de kleinschaligheid kunnen de leerkracht en zorgboer(in) hierbij maatwerk bieden. Door de positieve ervaringen overwinnen veel leerlingen uiteindelijk hun weerstand tegen schools leren en meer dan de helft van

de leerlingen gaat weer terug naar school. Uit de verkenning bleek bovendien dat er naast overeenkomsten ook nog veel verschillen zijn tussen de onderwijszorgboerderijen. Verschillen in de problematiek van de leerlingen, in de aard van de groene omgeving, in de soorten activiteiten die hierin mogelijk zijn, in hoe de samenwerking met het onderwijs georganiseerd en gefinancierd wordt.

Onderzoek Programma Buitengewoon Leren

In 2021 is onderzoek gedaan naar het programma Buitengewoon Leren (BGL) op de Boerderij (Hassink & Veerman, 2021). Dit is een voorbeeld van een goede samenwerking tussen een zorgboerderij, school, gemeente en samenwerkingsverband. BGL is een nieuw onderwijszorgarrangement in Purmerend/Waterland voor jongeren vanaf 11 jaar waarbij de ontwikkeling op school dreigt te stagneren of die de school dreigen te verlaten of al verlaten hebben, en waarvoor geen passend onderwijs kan worden gevonden en aangeboden.

Het ontstond vanuit een samenwerking tussen stichting Landzijde, een organisatie waar 117 zorgboeren bij

zijn aangesloten, en de Martin Luther Kingschool, een onderwijsinstelling voor speciaal onderwijs en speciaal voortgezet onderwijs in Purmerend. Samen zetten ze het onderwijs-zorgarrangement op een van de zorgboerderijen van Landzijde op, ondersteund door andere partners. Het einddoel is dat leerlingen weer terug naar school kunnen. Het programma is vanaf september 2020 gestart met een groep van negen leerlingen. De ontwikkeling van de leerlingen werd gevolgd door de leerlingen, hun ouders en de leerkracht te interviewen en ouders en leerkracht vragenlijsten te laten invullen.

Resultaten

De leerlingen die instroomden droegen een volle rugzak met zich mee. De meesten hebben een licht verstandelijke beperking, vaak gecombineerd met een vorm van autisme en andere diagnoses (zoals adhd). Zonder uitzondering hadden ze op school en soms ook thuis veel negatieve ervaringen opgedaan. Ze konden de lessen vaak niet goed volgen, konden cognitief en sociaal niet goed mee in de klas, werden minder geaccepteerd, uitten zichzelf niet en vertoonden verveeld en vervelend gedrag. De meeste vooruitgang werd geboekt op

sociaal-emotioneel gebied. Bij 8 van de 9 leerlingen zijn de *sociaal-emotionele vaardigheden* en *werkhouding* toegenomen en bij 7 leerlingen is het zelfvertrouwen verbeterd. Bij 6 leerlingen zijn er verbeteringen in gezin en opvoeding thuis. Op het gebied van *schoolvaardigheden* laten 5 leerlingen een positieve verandering zien. Op het gebied van cognitie en het schoolse leren zijn de resultaten minder duidelijk, deze moeten nog beter worden onderzocht. Na het experimenteerjaar waren 8 leerlingen weer teruggeplaatst op hun school.

Succesfactoren

De interviews maakten goed duidelijk waardoor de leerlingen baat hadden bij dit programma. De leerling komt op de boerderij en ervaart dat dit geen traditionele schoolomgeving is. Dit zorgt ervoor dat er niet meteen weerstand ontstaat, maar rust en een vorm van ontspanning. Door die rust kunnen de leerkracht, de boer(in) en andere begeleiders een vertrouwensband opbouwen met de leerling. Dit geeft een gevoel van veiligheid en biedt een basis om vanuit de interesses van de leerling

aan de slag te gaan. De boerderijomgeving biedt een scala aan schoolse en niet-schoolse mogelijkheden om die interesses vorm te geven. Hierdoor wordt de leerling gemotiveerd tot zinvolle activiteiten. Voor sommige leerlingen is het contact met de dieren belangrijk of het werken in de tuin en de klussen op de boerderij. Maar het gaat het niet alleen om de boerderijactiviteiten. Andere leerlingen hebben bijvoorbeeld interesse in programmeren, houtbewerking of elektra. Vanuit de werkplaats kunnen uiteraard ook zinvolle doelen gesteld worden, waarbij vooral praktische vaardigheden en sociale vaardigheden nodig zijn om die te bereiken. Al doende leert de leerling geconcentreerd en zelfstandig te werken. Hierdoor ontstaat een positieve werkhouding en krijgt hij of zij meer zelfvertrouwen; schoolvaardigheden komen welhaast terloops aan de orde. Uiteindelijk blijkt het goed mogelijk expliciet met schoolse taken en lesjes aan de slag te gaan.

De samenwerking tussen leerkracht en boer(in), met aanvullende ondersteuning van andere begeleiders, is een belangrijke voorwaarde om aan te kunnen sluiten bij de interesses van iedere leerling en een goede match te maken met wat er op de boerderij mogelijk is. Het voordeel van de korte lijntjes, kleinschaligheid en rijke context is volgens de leerkracht dat je veel flexibeler en sneller kunt werken dan op school. Het in de praktijk leren werkt voor deze leerlingen beter dan in de school, omdat ze in de praktijktoepassing concreet de noodzaak inzien van het kunnen lezen en rekenen. Voorbeelden te over: voer afwegen, eieren tellen, to-do-list maken enz. Alle partners beschouwen het programma als succesvol. Inmiddels is het voor drie jaar verlengd en gaan de partners in die tijd onderzoeken hoe het aanbod structureler kan worden en of uitbreiding naar meerdere boerderijen gewenst is.

Vervolgonderzoek

In september 2021 is een door de NRO gefinancierd onderzoek gestart, uitgevoerd door Wageningen Universiteit en Research, Radboud Universiteit, Praktikon en het Kohnstamm Instituut. Op tien onderwijszorgboerderijen worden de opzet en inhoud van het onderwijszorgarrangement, de financiering, samenwerking met onderwijs en

Experiment Onderwijszorgarrangementen

Het ministerie van OCW en het ministerie van VWS willen de combinatie onderwijs en zorg voor jongeren met een complexe ondersteuningsbehoefte beter regelen. Het doel: wet- en regelgeving zodanig wijzigen dat een onderwijs-zorgcontinuüm wordt gerealiseerd waarbinnen jongeren met een complexe ondersteuningsbehoefte zich dynamisch kunnen bewegen tussen jeugdzorginstellingen en scholen naar gelang hun ondersteuningsbehoefte.

In 2023 start daartoe een experiment waarbij samenwerkingsbanden maximaal 2,5% van hun ondersteuningsbudget flexibel mogen inzetten voor de kosten op het snijvlak van onderwijs en zorg. Onderwijszorgarrangementen krijgen ook de mogelijkheid om naar gelang de behoefte van de jongere af te wijken van onderwijstijd en kerndoelen. Zo hoeven zij bijvoorbeeld niet meer te voldoen aan het minimumaantal uren onderwijstijd. Maximaal 80 initiatieven mogen tijdens het experiment afwijken van de nu nog belemmerende wet- en regelgeving om tot een goed aanbod te komen. Gedurende vijf jaar kunnen enkele duizenden kinderen gebruikmaken van de flexibilisering. De initiatieven worden gemonitord om te onderzoeken wat het effect is op uitval of verzuim.

belemmeringen bij het bieden van onderwijs en zorg in kaart worden gebracht. Daarnaast volgen onderzoekers de beginsituatie en ontwikkeling van alle leerlingen die instromen, met behulp van vragenlijsten en interviews. Per boerderij worden twee leerlingen intensief gevolgd door henzelf, hun ouders en hun leerkracht te interviewen over hun ontwikkeling, het (maat)programma en de activiteiten die zij hebben gevolgd en de elementen die hebben bijgedragen aan hun ontwikkeling. Ook wordt het uitstroomprofiel in kaart gebracht. De verwachting is dat de meeste leerlingen – net zoals in het verkennend onderzoek – een positieve ontwikkeling doormaken en weer teruggaan naar school. Natuurlijk leeft de vraag ook of het bij

deze kinderen na de boerderijperiode ook op school goed zal (blijven) gaan. Door de steun van het Eleven Flowers Fonds en het Fonds Landbouw en Zorg kunnen de onderzoekers de leerlingen na afloop van de boerderijperiode blijven volgen. Daardoor wordt duidelijk of de beoogde positieve ontwikkelingen ook op de middellange termijn standhouden. Informatie over de voortgang en resultaten van het onderzoek is te vinden op <https://zorgboeren.nl/de-kracht-van-zorglandbouw/info-voor-zorgboeren/onderwijs-zorgboerderijen>

Voor de complete literatuurlijst, zie de website bij dit tijdschrift: www.pomagazine.nl/literatuur

Auteur: Jan Hassink

Researcher Social and agroecological farming, Citizen and nature-based initiatives bij Wageningen University & Research Center.

Auteur: Jan Willem Veerman

Emeritus Hoogleraar Radboud Universiteit, voormalig directeur van Praktikon.

Onderwijs-zorgboerderij Oostwijk

Ans van der Veen, zorgboerin en leerkracht/docent

In het landelijke gebied van de Noord-Hollandse Schermerpolder ligt boerderij Oostwijk. Ans van der Veen en Sjaak Koning houden er Texelse schapen, paarden en pony's. Maar Ans geeft ook les aan kinderen die zijn uitgevallen in het basisonderwijs. Dat doen ze in nauwe samenwerking met Stichting Landzijde en samenwerkingsverband Ronduit Onderwijs. Het onderwijs wordt gegeven door Ans en collega-leerkracht Maaïke, die ook in het speciaal onderwijs werkt. Ans vertelt: 'Zelf kom ik uit het onderwijs, daarnaast hadden we deze boerderij. Tijdens mijn schoolcarrière zag ik hoe kinderen vastliepen in de grote groepen, en hoezeer ze opbloeden bij bezoeken aan de zorgboerderij die we organiseerden. Toen hebben we besloten de overstap te maken om onderwijszorgboerderij te worden.'

Financiering en proces

De financieringswijze van onderwijs op dit soort boerderijen is heel verschillend. Dat heeft ook te maken met het diverse karakter van deze boerderijen. Ans vertelt: 'Wij worden gefinancierd door Stichting Landzijde en ik ben in dienst bij Ronduit Onderwijs. De intake en plaatsing regelen Landzijde en het samenwerkingsverband, heel prettig. Kinderen worden bij ons aangemeld door het samenwerkingsverband omdat ze thuis (dreigen te komen) zitten. We hebben daar een vaste contactpersoon, dat werkt heel fijn. Dat gaat in samenspraak met Stichting Landzijde, waarbij we zijn aangesloten. We bekijken gezamenlijk of de plek geschikt zou zijn, waarna we met ouders praten, en ouders en kind komen kijken. Daarna starten we het MDO op (multidisciplinair overleg). Daar zitten ook school van herkomst, leerplicht en mogelijke behandelaars bij. Daarin nemen we de vervolgbeslissingen omtrent het kind.'

Ritme

Vier dagen per week zijn er vier kinderen op de boerderij, van 8.15 tot 14 uur. Ans vertelt: 'De leerlingen zijn heel divers: van groep 3 tot groep 8, kinderen met beperkte ontwikkeling, hoogbegaafdheid, adhd, enz. Ze hebben vaak al een heel traject achter de rug, met als gevolg stress, overprikkeling, traumatische ervaringen door pestgedrag. Hier blijven ze tijdelijk en zolang als echt nodig is, waarbij het doel altijd is: terugplaatsing op een school. Dat is tot nu toe altijd een andere school geweest dan de school waar ze vandaan kwamen. Het is een uitdaging om een passende vervolgplek te vinden, maar het is nog steeds gelukt. Het onderwijs is bovenliggend. Maar daarnaast hebben we allerlei manieren om kinderen weer in hun kracht te zetten, hun welbevinden te verhogen. Dat doen we met behulp van de boerderijfaciliteiten, maar ook met regels, afspraken en doelen. Maar kinderen vinden dat juist heel erg fijn.'

Glimlach voor de hond

'Een jongen van 10 jaar had enorm traumatische ervaringen op school; moest meerdere keren per week opgehaald worden. Op Oostwijk kwam hij tot rust door de dieren: zijn eerste glimlach was voor de hond. Daar zag ik de opening om verder te gaan. We ontdekten dat hij heel veel van vogels houdt, van werken in de moestuin, van buiten zijn. Daar pas je dan het onderwijs op aan, zoals meedoen aan de vogeltelling, de windrichting bijhouden enz. We hebben hem weer aan de praat gekregen, hij bloeide weer helemaal op. Ook is in het gezin meer rust en ontspanning gekomen, wat wordt gezien als een belangrijke bijvangst.'